

ענת קורץ

ההתנחלויות בשטחים, כמו גם כוונות שביטאו
מעת לעת אישים ופעילי שטח פלסטיניים, בדבר
כוונתם להמשיך את המאבק עד לשחרור
פלסטין כולה, הזיקו אף הם לשמירה על רצף
השיחות ולבניית האמון ההדדי תוך כדי
התהליך עצמו. אולם עדיין ניתן לזהות זיקה
ברורה בין התרחשות פיגועי טרור בתקופה
שלאחר חתימת הסכם אוסלו והתגובות עליהם
לבין האווירה אשר הקלה על הפרת
ההתחייבויות שהושגו. התקפות הטרור חיזקו
ספקות אצל ישראלים בנוגע לכוונותיה
וליכולתה של הרשות לרסן אופוזיציה פנימית,
אשר יבטיחו את יציבותו של ההסכם. במקביל
הזינו הן צעדי הגמול והן צעדי המנע השגרתיים
שנקטה ישראל ספקות בקרב פלסטיניים, באשר
לצדקת דרכה של הרשות לקדם מדיניות של
פיוס ופשרה.

אכן, חשדות וספקות ליוו את הדיאלוג
הישראלי-פלסטיני מאז ראשיתו. כמו כן
הכרסום באמונם של שני הצדדים בתהליך
המדיני החל בד בבד עם העלייה ברמת
הציפיות בעקבות חתימת ההסכם. אך מאז סוף
1995 הפך הפוטנציאל ההרסני של הטרור
לתהליך המדיני ליותר ויותר מוחשי. רצח ראש
הממשלה יצחק רבין על ידי פעיל הימין
הקיצוני היווה ביטוי ברור לשסע העמוק שנוצר
בחברה הישראלית סביב התהליך המדיני בכלל
ותכניו של המשא ומתן בפרט. כך גם אי
ההסכמה בין הזרמים הפוליטיים הפלסטיניים
בנוגע להסכם העתידי עם ישראל עודדה מעשי
טרור, אשר כוונו פיזית נגד מטרות ישראליות,
אך נועדו בראש ובראשונה לפגוע במעמדה של
הרשות. המאבק האלים שניהלו קנאי אסלאם
פלסטיניים הגיע לשיאו בחודשים פברואר-מרץ
1996. בתוך שבועות אחדים ביצעו הג'יהאד
האסלאמי הפלסטיני והזרוע הצבאית של
החמאס – עיז א-דין אל-קסאם ארבעה פיגועי

תהליך אוסלו היה תולדה של עייפות הדתית מאלימות ומאלימות שכנגד. אומנם אילוצים אסטרטגיים אזוריים ובינלאומיים זרזו את נכונותם של הגורמים המרכזיים במערכות הפוליטיות הישראלית והפלסטינית לאמץ גישה של פיוס, כדי לקדם פתרון פוליטי לסכסוך. אך היתה זו העייפות – ודאי לא רכישת אמון הדדי – אשר הכריעה את הכף מבין מכלול הגורמים, ששימשו רקע לגיבוש ההסכם ולשיחות שהחלו לאחר חתימתו.

ההסכם התמקד בתהליכים של העברה מותנית של השליטה בשטחים מידי ישראל לידי הפלסטינים ובצעדי בנייה הדרגתית של אמון הדדי. עצם השגת ההסכם, לעומת זאת, הביאה להעלאה מיידית של רמת ציפיות בכל הנוגע לביטויי הבולטים ביותר של הסכסוך: הפלסטינים ציפו לנקיטת צעדים מצד ישראל, אשר יעידו על כוונה כנה לסיים את הכיבוש הישראלי, מצדם, ציפו להפסקת הטרור. ואכן, הפסקת מוחלטת ומיידית של הטרור נתפסה בעיני רוב אזרחי ישראל כתנאי מוקדם ליישום תכתיביו של ההסכם.

אך התנאים להתגבשות אמון ישראלי-פלסטיני בתהליך המדיני עצמו לא מולאו. למעשה, הזיקה בין הטרור לבין שלביו המתוכננים של התהליך הפכה הן רקע והן עילה לשיבוש השיחות. התפתחויות הקשורות בטרור – התקפות וצעדי נגד – הפכו לקריטריון שעל פיו שפט כל צד את כוונותיו של האחר, ויצרו רקע לתהליך של הרס האמון. תהליך זה היה למעשה המאפיין העיקרי של היחסים בין ישראל לפלסטינים בתקופה שלאחר החתימה על ההסכם.

יש להדגיש, כי אירועים והתפתחויות שהיו קשורים בטרור לא היו הגורמים היחידים שהביאו לקיפאון הנוכחי בתהליך השלום. צעדים שונים שנקטה ישראל, ובכללם הקמת

חברון התבצעה רק בינואר 1997, במסגרת ההסכם שנוסח מחדש בין הרשות וממשלת בנימין נתניהו. מאז, ובניגוד למתחייב מהסכמי הביניים, לא התבצעה כל נסיגה ישראלית בשטחים.

בתגובה על הפיגועים, ובעיקר בעקבות פיגועי ההתאבדות, ביצעה הרשות מעצרים בקרב פעילי החמאס, הג'יהאד האסלאמי וארגוני אופוזיציה אחרים – בין היתר בגלל לחץ ישראלי, שהיה מלווה לעתים בדרישה אמריקאית. המעצרים נועדו, בראש ובראשונה, לצמצם את הפגיעה בתדמית הרשות ובמעמדה. אך מדיניות זו היתה מטרה לביקורת פנימית נוקבת: הפלסטינים מחו נגד הפגיעה בזכויות אדם בבתי הכלא של הרשות; כוחות הביטחון של הרשות ספגו ביקורת על שיתוף הפעולה עם ישראל במסגרת המאבק בתשתית הלוגיסטית של ארגוני האופוזיציה המיליטנטיים; והצעדים שננקטו על ידי ישראל עצמה בעקבות הפיגועים חיזקו את ההאשמות המוטחות נגד הרשות. ההיגיון שהנחה את ההיענות לדרישות הישראליות המתייחסות למאבק בטרור הוטל בספק, לאור העיכובים בהיערכות מחדש של צה"ל בשטחי יהודה ושומרון.

כדי לבסס את שלטונה פעלה הרשות להחליש את אחיזת החמאס במוסדות החברתיים והדתיים, המהווים את בסיס התמיכה העממית בתנועה. הלחץ שהפעילה גרם להנהגת החמאס בשטחים לנהוג בזהירות ביחס לדרכי המאבק בכלל ובנוגע להסלמת האלימות בפרט. הפרגמטיות התבטאה בין היתר בהצעה להפסקת אש, אשר הנהגת החמאס פרסמה בקיץ 1997. אולם הצעה זו נדחתה מכל וכל הן על ידי ישראל והן על ידי הזרוע הצבאית של התנועה. ביולי ובספטמבר 1997 ביצעו אנשי עיז א-דין אל-קסאם שני

פיגועי התאבדות בירושלים. גם במקרים אלה ביקשו להפגין את יכולתם לפגוע בלגיטימיות של הרשות על ידי הזמנת התגובה הישראלית הצפויה. ואכן, פיגועים אלה החריפו את יחסי ישראל והרשות, כמו גם את יחסי החמאס והרשות. בהעדר תמריצים מוחשיים, עקב הקיפאון בשיחות והעיכובים בהיערכות מחדש בשטחים, הפכה משימת ריסון האופוזיציה קשה יותר ויותר לביצוע עבור הרשות.

ישראלים ופלסטינים, מכל מקום, חלוקים בדעותיהם באשר לגורמים ולנסיבות שהביאו לקיפאון (המדיני) הנוכחי. בספטמבר 1997 פרסמה ממשלת ישראל רשימת הפרות של התחייבויות מצד הרשות, ובצדה תביעה למלא אחריהן כתנאי להמשך הנסיגה. בתגובה, פרסמה הרשות רשימת הפרות ישראליות. הרשימה הישראלית התמקדה בנושא הטרור. נכללו בה דרישה לשיתוף פעולה בלתי מותנה מצד הרשות במלחמה בטרור, וכן דרישה לחיסולה של תשתית הטרור בשטחים אשר בשליטת הרשות – הכוונה למערכת המוסדות הכלכליים, החברתיים והדתיים הקשורים לפעילות החמאס. הרשימה הפלסטינית, לעומת זאת, התמקדה בנושאי רווחה. נכללו בה דרישות להעברה מיידית של הכנסות ממסים, אשר הוקפאו על ידי ישראל בעקבות פיגוע ההתאבדות ביולי 1997; להסרה מיידית של ההגבלות על יצוא חקלאי מן השטחים; ולהסרת האיסור על השלמת הבנייה של נמל עזה ושל שדה התעופה בדהנייה. כמו כן כללה הרשימה דרישות לשחרור פלסטינים האסורים בבתי כלא בישראל ולהקפאה של בניית התנחלויות ושל הרחבת אלו הקיימות.

שתי הרשימות שיקפו את התפיסות הנוגדות של הצדדים לגבי הזיקה בין הטרור ותהליך השלום. מן הזווית הישראלית נתפס הטרור כסיבה לקיפאון המדיני. מן הזווית

הפלסטינית, לעומת זאת, נתפסה המדיניות הישראלית, ובפרט הצעדים נגד הטרור, כגורם המניע את המשך האלימות, ולכן כגורם הקיפאון. התסכול הפלסטיני נבע בייחוד מסירובה של ישראל להכיר בגורם העיקרי לאלימות – שאיפתם של גורמי אופוזיציה להכשיל את הרשות על ידי הוכחת אי יכולתה לעמוד בהתחייבויותיה הקשורות במאבק בטרור. בשני המקרים נתפסה מדיניותו של הצד השני כביטוי לחוסר רצונו ליישם את תכתיבי אוסלו כלשונם. מעשי טרור וההתפתחויות בעקבותיהם נעשו, אם כן, לביטויים הבולטים ביותר של חוסר האמון ההדדי הקיים, ואף מכשול עיקרי לשיפור מצב זה.

בין הממשלה הישראלית לרשות שוררת אי הסכמה לגבי נושאים רבים, בהם: שאלת הגבולות העתידיים של המדינה הפלסטינית; לוח הזמנים להמשך הנסיגה הישראלית; גורלם של הפליטים הפלסטינים; גורל ההתנחלויות הישראליות בשטחים; חלוקת המים ויתר המשאבים; ועתידה של ירושלים. אך הדיון בנושאים מהותיים אלה, הנוגעים ישירות לעתיד האזור כולו, נדחה עקב אירועים המרחיקים את שני הצדדים זה מזה ומרוחו של תהליך השלום. הקיפאון הנוכחי יכול אם כן להיחשב כנצחוני, הזמני לפחות, של הטרור. עם זאת, במהלך ההיסטוריה של הסכסוך הישראלי-פלסטיני מילאו התרחשויות הקשורות בטרור תפקיד כפול. מחד גיסא, האלימות והאלימות שכנגד, מצדם של שני הצדדים, עוררו פחדים הדדיים וחוסר אמון. מאידך גיסא, יצר מעגל האלימות את אותה עייפות, אשר היוותה את בסיס הנכונות להגיע לפשרה, וסללה את הדרך להכרה הדדית. דואליות זו צפוי שתישמר, ולפיכך – בעוד שהטרור והצעדים שיינקטו נגדו יישארו בעתיד

מרכז יפה למחקרים אסטרטגיים מביע את תודתו העמוקה

להרברט מ. גלפנד

(לוס אנג'לס)

להרי בלונמנטל

(סן פרנסיסקו)

ולמילטון הריס

(טורונטו, קנדה)

על תמיכתם בהוצאה לאור של "עדכן אסטרטגי"

הנראה לעין במוקד היחסים בין ישראל והפלסטינים, ימשכו במקביל המאמצים לשבירת מעגל האלימות. ומאחר שאמון הדדי לא קיים, תהיה זו קרוב לוודאי העייפות המצטברת, בנוסף על לחצים מדיניים חיצוניים, אשר תניע נקיטת צעדים מחודשים לקראת הסדר.

חידוש השיחות לא יפתור את הבעיה המיידית של הטרור, ואף לא יבטל את פוטנציאל השימוש באלימות מצד גורמי אופוזיציה מיליטנטיים. הפיגועים שבוצעו לאחר חתימת הסכם אוסלו נועדו, הרי, לערער את הבסיס לדיאלוג. אך יש לזכור, כי הסדר אזורי אינו אמור לפתור את בעיית הטרור בלבד, אלא לממש יעדים בעלי משמעות אסטרטגית רחבה הרבה יותר. יחד עם זאת, השגת הסכם למרות האלימות שתלווה את התהליך, קרוב לוודאי שתכרסם במוטיבציות המניעות את מבצעי הטרור. עקב כך, בטווח הארוך תחול גם ירידה בהיקף הפיגועים.